

Lakatos László: Vázsonyi Vilmos.¹

(Nagy idők, nagy emberek. III.)

Kerenszkihez hasonlítják. Clémenceauhoz. Miért nem inkább Polónyihoz? Vázsonyi Vilmos, aki eszes szimattal legelsőbbben is a hálás és termékeny Polónyi-gyűlésben Csinált karriert, az ádáz, évtizedes harcban maga is valamennyire Polónyi lett. Kicsinyes személyeskedő, adatgyűjtő, magát és másokat agyonjogászkodó. Országos képességekkel városházi tribun, mint Polónyi és mint – Lueger...

Igaz, hogy Pólóinyinál sokkal többet tud és sokkal többet ér. Annival többet, mint amennyi a köztük levő húsz évi különbség, ami Vázsonyi javára szól és azonkívül is sokkal többet. A differencia közöttük, ami a peleskei nótárius és mondjuk egy mai jó közép pesti újságíró közt van.

Vázsonyi élesebb, tanultabb. Elmélete hajlékonyabb, humora sebesebb. Jobb iskolákat járt. A Corpus Jurison túl olvasta Heinét és Börnét is. Egyáltalán van rajta valami szépirodalmi máz. Sokat írt és fiatal korában bizonyára verseket is olvasott. Gyakran olyan mint egy elkracholt lyrikus, aki most szarkaszmusában euphemisztikus. Szereti a képeket és a hasonlatokat, amely allegóriát

¹ Lakatos László ezen írása régebben készült, mint készülő könyvének – politikai portré-sorozat – egyik fejezete. Aktualitását a politikus teremt meg, ki változott viszonyok között is változatlanul érvényesülni akart. Ez legyen halotti beszéde.
(A szerk.)

megszeretett, azt addig használja, nyúzza, koptatja, amíg annak, rongyos lesz a talpa. »Budapest a lagúnák városa.« A panamák miatt. »A politikái Riviera, a régi szabadelvű párt, ahol örök tavasz virult Tiszának, Hieronyminek és Hegedűsnek, míg mi szegények és dolgozók... stb.« »Én a hamvaiból föltámadt Phönix-madár...« Célzás arra, hogy a képviselőháznak ugyanaz a középnesemi baloldala, amely őt a Kinizsi kultúrbestia eset alkalmával erkölcsi halottnak deklarálta, utóbb vállra kapta, vezérnek megtette, előbb a darabont-időkben, majd a Désy-pör után.

Szereti a hasonlatokat és szójátékait kamatoztatni. Színész» aki nem elégszik meg, míg egy jó gesztusát nem vitte századik, előadásra. Nagyszerű emlékezőtehetség, a feje citátumoknak egy bombára, ami titkos magyarázata az ő sokak számára egyenesen rejtélyes slagfertigségének ...

*

A Fejrváry-kormány elleni küzdelemben nagyon kihasználta, nagyon megkedvelte őt a koalíciós társaság. Rakovszky Stefi, Molnár apát mellette izgattak a híres terézvárosi választáson. Szerették őt azok, akik korábban gyűlölték, aminthogy Vázsonyit, azt hisszük, igazán csakis az szeretheti, aki valamikor gyűlölte és ebben a gyűlöletben örökre leszámolt azzal, amivel Vázsonyival le kell számolni, hogy esze és tehetsége tűrhető legyen. Viszont, aki most szereti, az valamikor egy napon, okvetlenül meg fogja gyűlölni ezt a sokrétű embert, következetes és anyagilag kínosan becsületes politikust, akit hiúsága és a hisztériája tébo-lyult csínyekre tudnak ragadni, mint Fáraót, ki ostorral kezében kormányozta Micrájim országát.

Ami mégis megkérdelkelteti az embert tehetségének valódiságában, az, hogy alapjában gyűlöl és utál minden tehetséges embert. Féltekeny a talentumra. Tisza népgyűlölő és Vázsonyi a tehetséggyűlölő. Ezért volt kénytelen magát izolálni Jásziéktól és ő, a demokrata jövőpolitikus, ezért riasztotta el magától a fiatal intellektuelleket. Elzárkózik a fejlődéstől és a gondolattól. Jobb szereti a kicsiny, engedelmes férgeket, mint az egyívású tehetségeket, noha az igazi talentum ismérve, hogy csak a saját szellemi klímájában érzi magát igazán jól. Városházi uszálya, helyi partja mind erről tanúskodik, a koalícióban is azért érzi magát otthonosnak, mert ott ő a legmagasabban ívelő viccrakéta. Türelmetlenül hiú és mégis a hiúsága a vesztes, egyúttal a jó oldala is. Mert ez egy önkínzó, egy masochista hiú. Detektív-ösz-töhnél felszimatol minden mérges megjegyzést, amit róla mondtak, minden gonosz szót, amit érdekes és groteszk személyéről leírtak. Elolvassa, elismétli magának. Azzal alszik, azzal ébred, amivel bántották. Ez nem hagyja őt békén és hogy a bántást kiparírozza, gondolkozik. Akkor mégis ráeszmél arra, hogy csúnyán, igaztalanul cselekedett. És már reparálná is a bajt, de ekkor rendszerint már késő. Ám azért, hogy, ha utólag is, de el-

ítélje egy-egy elítélni való cselekedetét, előbb ütni kell őt, bántani. A hiúságánál lehet megfogni, ez az ő két szarva, viszont a hiúsága, az ideges, zaklatott, neuraszténias heve ragadják őt el oda, ahová nem volna szabad. Egy fordított Heine ez. A nagy sémi költőről mondták (úgy mondta mágiáról ő maga), hogy egy jó ötlet kedvéért képes volna agyonütni a nagyapját. A magyar fiskális ilyen szellemi apa- és nagyapagyilkosságokat követett el egy-egy »jó« rossz ötlet kedvéért vagy – hiúságból.

1905-ben a koalíció aquirálja őt magának a »darabontok« ellen. Vázsonyi kötélnek áll. Némi kéjt érez, hogy azoknak kell, kik őt megrugdosták. És velük tajtézkik és okád. Előbb Fejérváryék, utóbb a Fejérváryék programja a választói jogi ellen, amelynek hirdetésében lett pedig ő nagykörű. De mindegy. Hiszen egy asztalnál ülhet Zichy Aladárral és Károlyi Pistával... Később kicsit kiábrándulnak egymásból. A vezérlő bizottság a sok házi és udvari zsidó, mellett azért szerződtette magának ezt az uccai zsidót (szórol-szóra az ő elméssége), hogy szállítsa az uccát. Nem tudja. Az ucca nem; az egy emberé, hanem az elveké. Mihelyt a tribun nyelvet ölt a demokráciára, az kövel beveri a székesfővárosi, népképviselői ablakait. Üveg csörömpölés. Amikor pedig a koalíció győz, az urak megfélemeznek az uccai zsidóról. Nem hagyják dolgozni, valóban szédítő senkiket helyeznek fölébe.

Megrúgták, ez használ. Magára eszmél és újra a régi lesz. A koalíció négy esztendő s dzingiszkáni uralma alatt szinte ő az egyetlen, aki a parlamentben ki meri nyitni a száját. Teljesítményei szépek és becsületesek és nemcsak az, hogy megöli Polónyt. Ez az ő munkája volt és nem; mi fogjuk szemére, vetni,, hogy ezt Halmos János és Lengyel Zoltán háta mögött tette, a kettőt mint fedezéket használta fel. Nehéz harc volt, jó volt óvatosnak kuni él a demokráciának volt érdeke, hogyha valakinek elvágják nyakát, az Lengyel Zoltán legyen és ne Vázsonyi, akire valóban nagyobb szükség volt, mint a kis segéddemagógra, aki utóbb résztletörlesztésre árulja el a haladás és a becsület ügyét.

A koalíciós kormányzás elesik. Jön Khuen és a munkapárt. Vázsonyi helyzete kényes. Most máról-holnapra térjen vissza az újra ellenzékbe szorult koalícióhoz, melynek íztől még keserű a szája? Nem felelt. Khuent kövesse, ki őt hívja, a kráglijánál fogva, a hiúságát legyezi, személyesen vizitel nála és a háta mögött – de úgy, hogy a fülébe jusson – hírszteli, hogy ő a legkorrektebb Dr. Ügyvéd széles a magyar glóbuson. Khuen ellen, – aki egyébként lehetett szörnyű politikus, az is volt, de egyénileg áldott, derék, jóember, a legkedvesebb, ki hosszú időn át a magyar politikában megfordult – Vázsonyi semleges. Mit is tehetne? Részt vegyen a nemzetiszínű katonai vitákban? Nem az ő kenyere. Még sokáig Lukács ellen is passzív. Két malomkő közt laposra piheni magát Azután... Désy elveszti pörét Lukácsal szemben. A koalíciónak szüksége van a legerélyesebb

a legművészbibb jogászra. És újra felfedezik Vázsonyit. Grandiózusan nyeri meg a grandiózus port. A nap, az esztendő hőse. De már a banketten, mit tiszteletére a grófi győztesek rendeznek – entre poire ét fromage – visszaszívja, mit valaha is a történelmi osztályok ellen mondott Kedves, groteszk testére szabott zsidóságában is elhiszi magjától, hogy ő az utolsó magyar táblabíró. Miért, mert Deák Ferenc is testes volt?

(Csemegi Károly, Teleszky István, Friedmann Bernát, akik pedig mind mesterei és művészei voltak a latinok talmudjának, a jogtudománynak; mely oly kedves és annyira szent a magyar előtt, sohasem képzelődtek azért odáig, hogy ők vérbeli magyar táblabírók.)

Most már örökre a koalícióé. Az első sorba ültetik. Vezérnek, khánnak teszik meg maguk közt. D'Israeli, aki az angol tory-arisztokracia fölkezt vezére lesz. De a kis D'Israeli-imitátor elfelejti, hogy az ő, az igazi, az sosem felejtette el, hogy ő kicsoda.

D'Israeli sovány, nyugtalan, keserű ember volt, aki sosem hitte el mágiáról, hogy végképen bele tud hízni egy olyan világba, ahol ő lehet nagyszerűen használható alkalmatosság, de sosem törzsökös tekintély. Az ő önkritikájának lámpája sosem aludt ki. A Vázsonyié?...

Jött a háború. Vízválasztó a világnézletekben. Hátha polgárőri sipkájában is elszakad most Vázsonyi Apponyitól, Andrássytól, a segédimperialistáiktól, akiknek nem az fáj, hogy háború van, hanem az, hogy annak magyar részét Tisza vezeti és nem ők. Még miniszter lesz, igen tisztességesen viselkedik. Nem tesz erőszakot érzelmén. Kinizsi kommentátora még nem adja oda magát Kinizsi fogsora közé. Nem egy lelkes, nem egy bátor pacifista. Nem Malvy, nem Károlyi. Csak a maga módján harcol a háború ellen. Kivicceli, a háta mögött rosszakat mond róla, a lapokban ír és sugalmaz ellene. És egyszer bátor is, az Auffenberg-ügyben. Ez szinte gyönyörű volt és hogy egyáltalán megtette, az objektív emlékezőtehetség nem felejtí el neki azok ellenére sem, amiket később művelt.

Később. Ez a miniszterség. Jól tette, hogy elfogadta. Arra való volt. Sőt úgy látszott, hogy a maga őszinte politikáját csinálhatja még a hatalom háborús kezelésében is.

Csinálhatta? Nem csinálhatta? Ezt nem tudjuk, ha csinálhatta volna, csinálnia kellett volna, ha nem csinálhatta, mindjárt ott ídelt volna hagynia az egészséget, amelynek becsével különben ő maga jöhetett legelőbb tisztába. Még romlásának ez iszonyú fejezetében is volt egy rendes cselekedete, az, ahol a háborús ítéletek revíziójában és az amnesztia-rendeletekben a jobb és baloldali Tisza- és Rakovszky-féle heccelődésekkel szemben, egyformán csak jogász lelkiösmeretének tudományos tisztasága szerint

cselekszik. Egyes-egyedül a tiszta jogézésére hallgat, ami nagy szó ebben az országban, ahol Verbőczy a történelmileg is legnagyobbnak kikiáltott jogász azért, mert törvénybe iktatta, paragrafusokba szedte, mint szentséget kodifikálta a jogtalanságot.

Hanem később? Vázsonyi rosszhiszeműen kezét ad Polónynak, kitől valamikor a tisztesség látszatát is eldisputálta. Ő, az antiklerikalizmusnak még tegnap ifjú parittyás Dávidja, mint zsidó klerikális most az oltár előtt »snóderol«, mert tudja, hogy Apponyiék szívesen veszik a minisztertől, ha az a földieken kívül a mennyei trónoknak is hódol...

Megint a hiúságába bukik bele. Szegény ostoba Grecsákból csinál magának egy új Polónyit és ahelyett, hogy dolgozna, ez ellen a szikkadt tehetségtelenség ellen harcol. Sugdolózik, informál. Kakuktojásokat helyez el a lapokban. Győz. A legutolsó magyar táblabíró újra belezuhan az igazságügyminiszteri székbe. Azóta nem múlik el róla a meghatottság. Íme: visszaszerezte birodalmát, íme: mégis csak igaz, hogy újra ő a magyar pecsétőr.

De most már igazán Polónyi-módra az. Vádakat emel, pörököt indít. Rémmeséket talál ki. Belelő gyomrába annak a sajtónak, amely még pár hét előtt földalatti szolgálatokat teljesít neki a Wekerle, a Grecsák elleni küzdelemben. Háborús párti, imperialista. Annexionista. Raffináltan kezeli a cenzúrát. Oly együgyű rémmesékkal illeti a bolsevikizmust, mint 71-ben a reszkető, nyavalygás Thiers a szocializmust. Mérgezett nyilakkal lő Izrael ama sátrai felé, melyekben még tegnap ő maga is lakozott. A doktor úr, mint Torquemada. A doktor úr, mint Bach, a doktor úr, mint miniszter-imitátor pojáca. Öklöz, gyomroz, börtönöztet, kutat, mérgiz, vérvádat emel. Mindezt csak azért, hogy maradhasson. Hogy uralkodhasson, hogy lehessen. Élete szakadatlan gyötrelem. Csak tegnapi politikai hitsorsosai ellen hadakozhat, csak azt a frigyládát mocskolhatja, melyet áhítatos napkeleti imádatban tegnap még maga is tisztelt. Károlyi, a radikálisok, a sajtjai, a békét óhajtók ellen. Magában nem lehet meggyőződve egy cselekedetének, nem: egy szavának a jóhíszeműségéről sem. Értelmes bűnözővel van dolgunk, aki tudja, mit csinál, akinél az intelligencia csak súlyosbító körülmény. Itt nincs 92-ik paragrafus, védőügyvéd úr, ki a Zucker Henrik és a szacharincsempészek ügyvédjéből, a magyar nemzeti haza potrohos fiskálisa akartál lenni.

Mellverdeső szánom-bánomjában – persze a bukás után – azzal védekezik, hogy amit tett, az ügy, a demokrácia, a szavai zati jog, a Vázsonyi-javaslat érdekében tette. Nincs igaza! A demokrácia nem egj papírra vetett paragrafus, a demokrácia közéleti erkölcs. Demokrata. Hiszen ha elég: volna a szó, akkor mi volna a különbség az athéni Periklész és a kávéházi komitácsi, Danton és a közgyűlés vázsonyista hadikeresője közt? Demokrácia.

Bach is demokratizfált. Mély sebeket ejtett az oligarchikus

feudumon, de milyen évközökkel! Milyen ára van az ilyen demokráciának. Itt még a legmagasztosabb cél sem szentesítheti az eszközt, mert mit érünk a félesztendő demokrata miniszter elméleti demokráciájával, ha az egész gyakorlati működésével – az utána következő reakció számára – vérfagyasztó oktatást szolgáltatott abból, hogyan kell használni spanyol csizmát és hüvelyk-szorítót és kalodát és minden erőszakosságot, minek barbárságjáról ő maga van leginkább meggyőződve. Demokrata? Károlyi Mihály az, aki – nyakán a Vázsonyi foglár keze – személyi szempontoktól elvonatkoztatottan küzd – két hóhéra közt – Tisza ellen a Vázsonyi-javaslatért, csak azért, mert azt hiszi, hogy ez a választójogi demokrácia. Károlyi, az férfi! Vázsonyi... eh!...

*

Vicces, puffedt (ami különben szerencséje ebben a zsíros kosztú országban, ahol egyformán politikusban, úrban, színészben szeretik a jókedélyű kövér bácsikat), anyagilag tisztességes, de hisztérikus, hiú, a politikában becsületét és hitelét vesztt. Hogy kár érte?... Kár azért, akit nem kérdeztek, de vittek. A tizennyolcévesekért és az ötvenévesekért Kár a dolgos, a békés, a jótakaró emberért. A hétgyermekes apáért. És fájdalmas a húszéves zseniért, aki – egy jövő Goethe vagy Spenzer – véres homlokkal bukott a flandriai porba. Kár Casementért, aki nek szemét bekötötte a hadbíró. De Villyért?... Hisz itt van. Él, viccel, az Andfássy-úton már ügyvédi irodát is nyitott.